

בארץ השואה הנסתרת

בסרט "שומרי הזיכרון", שיוקרן הערב בסינמטק תל אביב, מביא הבמאי בוריס מפציר את סיפורה של שואת יהודי ברית המועצות. ההשמדה שם כמעט לא תועדה, אך היתה אכזרית ורצחנית לא פחות מזו שהתרחשה על אדמת פולין

ברט התייעודי "שומרי הזיכרון" מנסה הבמאי בוריס מפציר להציף לתודעה הקולקטיבית הישראלית פיסת היסטוריה שלמרות חשיבותה, נדמה כי רבים אינם מכירים. כמעט מחצית מקורבנות השואה, 2.7 מיליון, נספו בשטחי ברית המועצות. בלי מחנות ריכוז, בלי מחנות השמדה, בלי תאי גזים ובלי רבים ממאפייני ההשמדה המוכרים כל כך מתייעוד השואה בחלקה המערבי של אירופה. 2.7 מיליון אנשים נספו שם בהשמדה המונית שנעשתה בשיטות אחרות, אכזריות לא פחות, אבל אחרות.

ואולם, השואה בחלק הזה של אירופה נותרה לאורך שנים ארוכות מושקטת, מואפלת ומוסתרת. בפרויקט קולנועי חדש ושאתני, הנקרא "בעקבות השואה הלא ידועה" – שבו "שומרי הזיכרון" הוא הראשון מתוך שבעה או שמונה סרטים מתוכננים – מנסה מפציר, יוצר תיעודי ותיק ופורה, לצאת ולשפוך אור על ההשמדה ההמונית שהתרחשה בגבולות ברית המועצות במלחמת העולם השנייה. מטרת הפרויקט, הוא מסביר, היא להציג בפעם הראשונה בסרט קולנועי את השיטתיות, ההיקף והפריסה של רצח היהודים. בימים אלה פועל מפציר מתוך תחושת תכייפות עזה, להספיק ולגבות עדויות מהניצולים ועדי הראייה האחרונים שיעדין נותרו בחיים.

בסרט "שומרי הזיכרון", שיוקרן הערב בסינמטק תל אביב לציון יום השואה הבינלאומי ומחר במרכז מונארט באשדוד, עורכים מפציר והצלם רוני כצנלסון מסע ממושך בבלארוס. הם נוסעים מעיר לעיר, נודדים מאתר השמדה אחד לאחד, רואים את המקומות שבכל אחד מהם הושמדו מאות, אלפים או רבבות של יהודים, ומאזינים בדממה לעדויות של קשישים שעדיין זוכרים את מה שראו עיניהם ומצליחים לתאר את אותם מראות נוראים אל מול המצלמה.

מפציר, בוגר המחזור הראשון בחוג לקולנוע באוניברסיטת תל אביב, ביים לאורך השנים יותר מ-30 סרטים, הפיק כ-400 סרטים ותוכניות, ושימש בין היתר כראש הסוכנות היהודית ברוסיה, מנכ"ל משרד הקליטה ומנהל שירות הסרטים הישראלי. הרעיון לפרויקט

מתוך "שומרי הזיכרון": אנדרטה לזכר יהודי גטו מינסק צילום: רוני כצנלסון

מפציר: "קלוד לנצמן לא נגע בברית המועצות. סיפור נעצר במחנות פולין והוא לא חצה את הקו הדמיוני הזה, כך שכמעט מחצית מסיפור השואה לא סופר אצלו"

כפולה, גם למדינת ישראל וגם לברית המועצות, ואחרי 1967 זה רק החרף, כאשר ישראל נהפכה לאויבת מספר אחת כמעט של ברית המועצות, אומר מפציר. במלחמה הזאת נהרגו כמעט 30 מיליון סובייטים, אבל זה לא גרם לשלטונות ברית המועצות לפרסם מידע על מה שקרה. להיפך. "כברית המועצות העדיפו לא לעסוק בקורבן אלא בגבורה, ומבחינה זו היתה שותפות גורל בין השכחת השואה לבין השכחת האובדן האזרחי הכללי", הוא מציין. "רק היום, אחרי הפרסט" רויקה, כשהכל התהפך, כל מה שהיה אסור, כמו נושא השואה, יוצא סוף סוף מן המחטרת". קשה כמובן לדבר על פרויקט הנצחה קולנועי כה רחב היקף של

לגלות כמה מעט הוא יודע על מה שקרה שם. "גיליתי שאף שעשיתי כ-40 סרטים שעסקו בשואה, כלל לא הכרתי את הנושא הזה. לא ידעתי את המספרים. לא ידעתי אפילו ששני אחים של אמי ואח של אבי נרצחו שם בגטאות", הוא מספר.

בעקבות פרויקט השמות נולדה בו התחושה שאת הסיפור הזה חייבים לספר, כי הוא אינו מוכה. ההנהגה הסובייטית העדיפה לשמור את השואה שהתרחשה שם במחשכים, בין היתר, כי לא רצתה שיאשימו אותה בכך שהיא נלחמת למען היהודים. סיבה נוספת, לדבריו, נטועה היתה במשחק הפוליטי ובעובדה שישראל לא הצטרפה לגוש הסובייטי. "עקב כך יהודי ברית המועצות נחשדו בנאמנות

החדש שלו נולד לאחר שב-2006 הזמינה אותו הנהלת יד ושם לפתח פרויקט לאיסוף שמות היהודים שנרצחו בשואה בשטחי ברית המועצות.

"בגלל הנתק מנושא השואה בתקופה הסובייטית – מסיבות אידיאולוגיות ופוליטיות לא הכירו שם בייחודיות הטרגית של השמדת היהודים על ידי הנאצים – היו ידועים מעט מאוד שמות של קורבנות יהודים", מסביר מפציר. "בין היתר, זה נבע מכך שזה היה רצח המוני שבוצע בו במקום. באו, אספו אותם ורצחו". במשך שלוש שנים חקר מפציר את הנושא, נפגש עם אלפי אנשים בברית המועצות, סייר במקומות רבים במה שהוא קורא "ארץ השואה" והופתע בעיקר

השואה מבלי להיזכר בקלוד לנצמן ובסרטו "שואה". "מה שלנצמן עשה על השואה הפולנית אירופאית, אני עושה על השואה בכרית המועצות", אומר מפציר. "אני זהיר בהשוואה הזאת, ויוצא מתוך פרגון ענק למה שעשה לנצמן, ומתוך הוקרה לשיטת העדויות שלו שהעבירה בעיני את האמת על מה שקרה. אבל לנצמן לא נגע בכרית המועצות. סיפורו נעצר במחנות פולין, והוא לא חצה את הקו הדמיוני הזה. כך שכמעט מחצית מסיפור השואה לא סופר אצלו.

העובדה שלא קיימים צילומי ארכיון של השואה בכרית המועצות – "אולי קיימת דקה מצולמת משני אתרים, וזהו", מבהיר מפציר – לצד הערכה לשפת ההנצחה הקולנועית שניסח לנצמן, היא שגרמה למפציר לבחור בגישת העדויות. והגישה הזאת היא שיוצרת את התכיפות הגדולה בפרויקט השאפתני הזה. "אנו נמצאים במרחק 70 שנה מהאירועים, והעדים הצעירים ביותר הם היום בני 85", הוא מציין. "אני מצלם, והעדים הולכים ומתיים. אין לי ספק שאת הסיפור הזה צריך לספר, ואם זה לא ייעשה עכשיו – זה פשוט ייעלם".

למרות התכיפות הרבה ואף שכמה גופים התגייסו לתמיכה בסרט "שומרי הזיכרון" – ביניהם ערוץ 8 שיקרין את הסרט ביום השואה, מפעל הפיס, יד ושם והג'וינט – הפרויקט כולו הוא בינתיים, לדברי מפציר, עבור דה של ארבעה אנשים (מפציר, כצנלסון, המפיק צביקה שפי והעורכת ליליה צווקבנקל), שחלק ניכר ממנה נעשה בהתנדבות. "המפיק שלי אמר לי מתישהו, אחרי כל מה שכבר עשית בחיים, עכשיו אתה עושה סרט סטודנטים". וזה נכון, כי אנחנו עושים זאת די בלי כסף", אומר מפציר. "התמיכה שקיבלנו אינה מספיקה לפרויקט בקנה מידה כה גדול, שמצולם כולו בחו"ל. עכשיו למשל אני יוצא לצילומים באוקראינה ואין לי שום מימון. הייתי יכול לנסות ולגייס עוד כסף, אבל בגלל העדים אני לא יכול לחכות. מכיוון שהבנתי שמקורות ממסדיים, גם אם הם מאוד קשובים, אין סיכוי לגייס כסף בפרק הזמן שמחייב אותנו, התחלתי עכשיו לחפש תרומות מאנשים פרטיים, אני מבין שאחרת אין לי סיכוי לגייס כסף כדי לצלם כבר השנה".